

SPARTA'LILARIN ANAYASASI

(Lakedaimonion Politeia)

Xenophon

Çeviren : Prof. Dr. Bilge Umar

ANLATIM DÜZENİ

- I. Lykourgos'un, sağlıklı ve güçlü çocuklar doğurulmasını sağlamak amacıyla koyduğu yasalar
- II. Erkek çocukların eğitimiyle ilgili Lykourgos yasaları ve bunların gerekçeleri
- III. Delikanlıların eğitimiyle ilgili Lykourgos yasaları ve bunların gerekçeleri
- IV. Eğitim dönemi bitmiş yetişkin genç adamların takımlara ayrılıp bedensel güç yarışmaları ve erdemlilik yarışması yürütmelerini buyuran Lykourgos yasası
- V. Yeme içme konusunda ve yaşlıların da beden eğitimi yapması yükümlülüğü konusunda Lykourgos yasaları
- VI. Çocuklar üzerinde velilik hakkının ve buna bağlı yetkililerin tüm yurtdaşlarca kullanılacağına ilişkin Lykourgos yasası; bazı bireysel mallarda ortak kullanım yetkisine ilişkin Lykourgos yasası.
- VII. Lykourgos yasalarının para kazandırıcı işlerle uğraşmayı, dolayısıyla özel işletmeciliği Sparta'lılara yasaklaması. Altın ve gümüş bulundurmanın yasaklanması.
- VIII. Baş denetleyici Ephoros'ların geniş yetkileri. Lykourgos yasaları bakımından, «tanrisal hukuk» teorisinden de destek alınması.
- IX. Toplumun, korkakça davranışı görülmüş kişiyi ağır biçimde hor tutmasını gerektiren Sparta yasaları.
- X. Sparta'da yaşlıların üstünlüğü. Bilgelige, erdemliliğe verilen değer. Yurtdaşları bilgelik ve erdemlilik edinmeye zorlayan yasalar.
- XI. Ordunun her zaman savaşa hazır tutulmasına ve savaş taktiklerine ilişkin Lykourgos yasaları.
- XII. Ordu konaklama yerinin düzenlenmesi konusunda Lykourgos yasaları.
- XIII. Kralın, orduyla sefere gidişine ilişkin Lykourgos yasaları.
- XIV. Xenophon'un bu yapıtını verdiği çağda (İÖ 4. yüzyıl başı) Sparta'lular arasında Lykourgos yasalarına uymayanların belirlediği.
- XV. Sparta kralının yönetsel yetkilerine ve çeşitli haklarına ilişkin Lykourgos yasaları.

I

Bir zamanlar, hiç de kalabalık bir kent olmayan Sparta'nın, nasıl olup da Yunanistan'da güçlülük ve saygınlıktan yana en öne geçebildiğini düşünüp dururken, bu iş nasıl oldu diye şaşır kalmıştım; ama sonra, Sparta toplumunun yaşam biçimini göz önüne alınca, şaşkınlığımdan iz kalmadı.

Sparta'lıların mutluluğunun yaratıcısı, yasa koyucu Lykourgos, hayran olduğum ve tüm insan soyunun en akıllısı saydığım bir adamdır; çünkü o, yurdunun, mutluluktan yana en ileriye geçerken, başka devletlerin toplumsal kurumlarını taklid etmeksizin, tersine, çoğu devlette benimsenmiş olanlara ters düşen kurumlar benimseyerek bu sonucu elde edebilmesini sağlamıştır.

İşi başından alalım. Çocuk yapma konusunda, diğer uluslar, gebe olan, iyi eğitim görmüş kadınların beslenmesinde, olabildiğince az ekmek ve sulu yemek yemesine dikkat ederler; onlara şarap içirmezler, hattâ sulandırılmış şarap bile. Zenaatla uğraşan toplumlarda bireylerin çoğu evinden barkından ayrılmaz kişiler olduğu için, sonuçta, diğer Hellen'ler, genç kadınlarını, evde tek başına oturtup onlara yün eğirtirler. Böylesine tutulan kişilerden hiç güzel ve yiğit çocuklar yetişebilir mi?

Lykourgos, yün eğirip kumaş dokumanın, ancak kadın kölelere pek uygun düşen bir iş olduğu görüşünü benimsedi; buna karşılık, çocuk doğurmayı özgür kadınların en önemli bir işi saydığından, ilk olarak, tıpkı toplumdaki erkekler gibi, kadınların da beden eğitimi yapması kuralını koydu; erkekler arasında koşu yarışmalarına, güreş karşılaşmalarına katılma zorunluluğunu getirirken, aynı zorunluluğu kadınlara da yükledi; çünkü gerek kadın gerek erkek sağlıklı olursa, daha da sağlıklı çocukların doğacağını düşündü.

Erkekle eşi arasındaki ilişki bakımından da, diğer toplumlardakinden değişik bir tasarım benimsedi. Erkeklerin genellikle yeni evlilik döneminde eşiyle pek aşırı ölçüde cinsel ilişki kurduklarını gözlemlediğinden, erkeğin, bu dönemde, eşinin yanına girerken yahut oradan çıkarken görülmesini ayıp sayan bir yasa koydu. Kadınlara erkek bu yüzden kaçamak buluşmalarla yetinmek zorunda kalınca, birbirine sevgisi ve bağlılığı,

ister istemez, güçleniyordu; çocukları olduğunda da, bu çocuklar, birbirinden bıkmış karı kocanın çocuklarına göre çok daha sağlıklı oluyordu.

Diğer yandan, Lykourgos, kadınla erkeğin kendi akıllarına estiği zaman evlenmesini de engelledi ve evliliğin, ancak bedensel güçlenmenin tamamlanıldığı çağda yapılabileceğini buyurdu; çünkü bunun, sağlıklı ve yiğit çocukların doğmasına katkıda bulunduğunu kabul etmekteydi.

Ayrıca, Lykourgos, yaşlı bir adamın genç karısı olduğunda, karısını pek kıskanç bir tutumla eve kapattığını gözlemlediği için, diğer uluslardaki töreye tümüyle ters düşen bir yasa çıkarıp, yaşlı kocanın, genç eşini, bedensel özellikleri ya da aklı açısından en hayranlık uyandırıcı sayılmaya değer kim varsa onunla buluşturmasını ve bu buluşmadan doğacak çocukların yetiştirilmesini de yüklenmesini buyurdu.

Buna karşılık, Lykourgos, bir erkek evlenmekten kaçınıyor ama yine de güzel ve sağlıklı çocukluğu olmasının özlemini çekiyorsa, böyle bir adamın, bu çeşit çocuklar doğurabilecek yapıda ve iyi huylu bir kadına rastlarsa, kadının kocasını da razı ederse, o kadından çocuk edinmesine olanak tanıyan bir yasa çıkardı. Evlilik kurumunun gereği olarak kabul edilen yasaklardan, bu yolda, daha birçok ödün verdi. Gerçekten, kadınlar, iki erkekten edinilmiş çocuklar doğurup bunların yetiştirilmesini üstlenerek kendi geleceklerini daha çok güvenceye bağlamak isteyebilirler; bir koca da, çocuklarının, baba mirası bakımından zarara uğramaksızın yeni kardeşler edinmesine heveslenebilir.

Lykourgos'un çocuk yapılması konusuna ilişkin olarak getirdiği yasalar yönünden diğer yasa koyuculardan değişik davranmakla, Sparta'ya, boylu bosluluk ve güçlülük bakımından seçkin erkekler kazandırmaya katkıda bulunmuş olup olmadığı konusunun yargıya bağlanmasını, başkalarına, sizlere bırakıyorum.

II

Çocuk yapma konusunda böylece bilgi verdikten sonra, şimdi, kadının ve erkeğin eğitiminde benimsenen yöntemi açıklayacağım.

Diğer Hellenler içinde, oğullarını en iyi biçimde eğitenler olma övüncünü kimseye bırakmayanlar, çocukları söyleneni anlayacak yaşa gelir gelmez, bir köleyi, çocuklarının eğitimine göz kulak olmak için görevlendirirler ve çocukları dilbilgisinde, müzikte, güreşte eğitim görsün diye onları okullara gönderirler. Üstelik, çocuklarına sandal giydirir, ayaklarının çabuk acıyıp yaralanır olmasına yol açarlar; çocuklarına çeşit çeşit giysi yer-

mekle, onların bedenini değişken hava koşullarına karşı duyarlı ve güçsüz kılarlar; diğer yandan, çocukların ne kadar yemek yiyeceğini de yalnızca onların yeme isteğine bırakırlar.

Oysa, Lykourgos, her bir çocuğu kölelerin gözetimine bırakacak yerde, çocukları, devletin yüksek yöneticilerince seçilen, Paidonomos¹ denen adamların gözetimine bıraktı. Bu adamlara, çocukları evlerinden alıp devşirme yetkisini ve çocuklar kendilerine verilen işleri yapmazlarsa onları ağır biçimde cezalandırmak yetkisini tanıdı. Bunlara, ayrıca, bazı büyük delikanlılar olan, yardımcılar verdi; yardımcılar kamçı taşıyor ve paidonomos'un, gerekli görünce, çocukları cezalandırmasını sağlıyorlardı. Böylece, çocuklar, kamçılanmak gibi utanç verici bir duruma düşmekten pek ürküyorlar ve kendilerine buyrulana yapmaya özen gösteriyorlardı.

Lykourgos, çocuklara sandal giydirip onları çıtkırıldım ayaklı etmektenense, çocukların yalınayak gezerek, ayaklarını çileye alıştırmalarını buyurdu. Çünkü, çocukların bu yolda alışkanlık kazanınca, dimdik yamaçlarda, başkalarına göre çok daha kolaylıkla yukarı tırmanabileceğine ve düşmeden aşağıya inebileceğine inanıyordu: Çocukları, yalınayak durumda iken, ayakları alışınca, ayakkabılı olarak yapabileceklerinden çok daha iyi zıplayabilir, atlayabilir, çok daha hızlı koşabilirdi.

Diğer yandan, Lykourgos, çocukları giysilerle kadınlaştırmaktansa, onların tüm yıl boyunca bir tek giysi kullanmağa alışmalarını buyurdu; böylece, aşırı soğuk ya da aşırı sıcak karşısında dayanmaya daha çok yetenek kazanacaklarını umuyordu.

Lykourgos, bunun gibi, erkek çocukların hiçbir zaman karınlarını tıka basa doyuracak ölçüde yemek yememesini, açlığa dayanmak konusunda az çok deneyim kazanmasını buyurdu. Bu alıştırmalardan geçmiş kişilerin, gereklilik olduğunda, aç acına yorgunluğa katlanabileceğini; kendilerine buyrulduğunda, bir tek çeşit yiyecekten çok uzun süre yetinebileceklerini; sulu yemekler aramadan durabileceklerini, ne çeşit yiyecek bulabilirlerse, kolayca, onu yeter sayacaklarını ve yaşamlarını çok daha sağlıklı biçimde sürdüreceklerini hesaplıyordu. Diğer yandan, bedeninin ince uzun görünüş almasına yol açacak yiyeceklerin, sağlıklı olmaya ve kişiyi enine geliştirecek yerde boyunu bosunu geliştirmeye daha çok katkısı bulunacağını göz önünde tutuyordu.

Böyle olmakla birlikte, Lykourgos, erkek çocukların açlıktan kıvrılmak durumuna düşmemeleri için, aslında onlara her gereksinme duyduklarını bu yoldan kolayca elde etmek olanağı vermediği halde, açlık-

¹) Çocuklarla ilgili yasa uygulayıcısı.

larını gidermek için yeterli olacak kadar yiyeceği çalmalarını hoş gören bir yaşa koydu; hattâ, peynir hırsızlığında, çok peynir çalmak, onurlandırıcı bir beceri sayılıyordu.

Sanırım herkes, Lykourgos'un, Sparta'lılarda çocuklara verecek yeterince yiyecek bulunmadığı için çocukları hırsızlık becerme tasarımlarına sürüklemek amacı gütmeye başladığını anlayacaktır. Tersine, apaçiktir ki, hırsızlık etmeye niyetlenen kişi, bu işi gece yapacaksa, gece boyunca ortalığı gözler; gündüz yapacaksa, gün boyunca herkesi aldatacak bir tutum içinde, öksesini kurmakla uğraşır; yararı olacağını anlarsa, casus bile kullanır. Böylece bellidir ki, çocukların eğitiminde o yola başvururken, Lykourgos, onların yiyecek bulmakta olabildiğince beceri kazanmasını ve savaş hileleri konusunda da yetenek edinmesini sağlamak istiyordu.

«İyi ama, Lykourgos hırsızlığı onurlu bir iş saydıysa, niçin iş üstünde yakalanana dövülme cezası verilmesini buyurdu?» denebilir. Bunun nedeni kanımca şöyle açıklanabilir: İnsanların eğitim gördüğü tüm diğer konularda da, kişiler eğitim sırasında uymaları istenen kurallara uymayınca ceza görürler. Demek ki, Sparta'lı erkek çocuklar, hırsızlık ederken yakalanınca, çalma işini yüzlerine gözlerine bulaştırdıkları için cezalandırılmaktadır.

Bu cezayı çekecek olanlar, orada kamçılanmak üzere, Artemis Orthia sunağına götürülür.

Lykourgos, erkek çocukların yiyecek çalmasına ilişkin bu yasaları uygulamakla, kişinin, kısa süren bir çaba ve eziyet döneminden sonra, uzun sürecek bir keyif ve yararlanma dönemi elde edebileceğini kanıtlamak istemişti. O, böylece, bir yandan da, çabuk yapılması gereken işler açısından, üşengeç kişilerin pek yeteneksiz kalacağını ve ortalığa dert çıkarma nedeni olacağını göstermiştir.

Lykourgos, Paidonomos yokken erkek çocukların bir yol gösterici büyükten yoksun kalmamaları için, yurtdaşlık haklarına sahip Sparta'lılardan kim orada ise, eğitmenlik yetkilerini onun kullanacağı; bu kişinin, çocuklara, yararlı gördüğü her işi buyurabileceği ve çocuklar yanlış bir şey yaparsa onları cezalandırabileceği yarasını koydu. Böylece, çocuklar buyruk dinlemeye büsbütün yatkın olmaktadırlar. Gerçekten, erkek çocukların olsun, yetişkin erkeklerin olsun, yöneticilerinden daha çok saygı gösterdikleri kimse, yoktur. Ortada hiçbir yetişkin erkeğin bulunmadığı durumlarda bile çocukların başsız kalmaması için de, çocukların her takımı içinde öğrencibaşılığa atanmış bulunanlardan en güçlü, en

yüreklişinin, hepsine baş olacağı yasını koydu. Böylece, Sparta'lı erkek çocukların mutlaka bir başları vardı¹.

III

Çocuklar delikanlılık yaşına erişince, diğer Hellenlerde, onlara göz kulak olmakla görevlendirilen kölelerin görevi sona erer, öğretmenlerin görevi sona erer ve onlara söz geçirmek yetkisine sahip hiç kimse kalmaz; delikanlılar, kendi canlarının istediğini yapmakta özgür bırakılırlar.

Lykourgos, bu konuda da değişik bir yasa getirdi. Bu yaştaki kişilerin içine, doğanın en aşırı bir gözü peklik, en ileri ölçüde küstahlık, her çeşit keyif ve zevke karşı en azgın bir düşkünlük doldurduğunu gördüğünden, onlara en ağır işler yükledi, onları hiç boş zaman bırakmayacak uğraşlar yarattı.

Bu yoldaki yasına, şu yaptırımı da ekledi: Yasa kurallarını çiğneyen, yerine getirmeyen delikanlı, devlette, tüm yurtdaşlık ayrıcalıklarından, haklarından yoksun bırakılacaktır. Böylece yalnız kamu işlerinde görev alanların değil, bireysel işler yürütenlerin de, tembellik ya da işten kaçma nedeniyle devlet ülkesinde herkesçe hor bakılır duruma düşmekten çekinir olmasını² sağladı.

Lykourgos, ayrıca, delikanlıların içine alçakgönüllü davranış alışkanlığını yerleştirmek istediğinden onların yolda giderken ellerini sarınma giysisinin altında tutmasını, sessizce yürümesini, çevreye değil ayaklarının önüne bakmasını buyurdu, böyle yasa getirdi. Delikanlıların o kural çerçevesinde davranışlarıyla, erkek takımının, kadınlardan bile daha yumuşak başlı davranış izlemeye, dilerse, yetenekli olduğunu kanıtladı. Taştan ses çıktığını duyarsınız da, Sparta'lı delikanlının sesi çıktığını duyamazsınız; tunç heykelin çevresine göz gezdirdiğini görebilirsiniz de, Sparta'nın öteye beriye bakınmasını göremezsiniz. Sparta'lı delikanlı, gerdek odasına gelmiş utangaç gelinden daha ismetlidir; philitia denen yoldaşlar derneği sofrasına geldiğinde bile, ustaların sorduğu bir soruya yanıt niteliğinde olmaksızın bir söz söylediklerini duyamazsınız.

İşte, Sparta'daki eğitimi, diğer Hellen devletlerindekiyle karşılaştırmalı olarak, anlattık; bunların hangisi yurtdaşları buyruk ve yasa dinler, dikbaşlılıkta nırak, davranışlarında ılımlı kişiler olarak yetiştirmeye daha elverişlidir, bunun yargıya bağlanması size kalmıştır.

1) Yapıtta, bu bölüm II'nin geri kalanı, erkek çocuklar arası eşcinsel ilişkileri konu almaktadır.

2) Yani, daha delikanlılık çağında bu yolda alışkanlık edinmesini.

IV

Lykourgos'un en çok üzerine titredikleri, genç adamlardı. Çünkü, bunların, gereği gibi yetiştirilmişlerse, yurtdaşlarının mutlulugunu, erdemliliğini geliştirme bakımından ve yurdun savaşlarda başarı kazanması bakımından büyük etkinliği olacağını düşünüyordu. Bir yandan da, toplum içinde başkalarını geçip kendini göstermek konusunda doğuştan istek taşıyanların, türkü söylerken bu işe olabildiğince özen gösterip gerçekten güzel türkü söylediğini ya da bedensel yarışmalarda var gücünü ortaya koyarak izlenmeye değer yarışmalar çıkardığını gözlemleyince, akıl etti ki, genç adamlarda bir erdemlilik yarışması hevesi uyandırırorsa, onlar, daha da yüce bir erkeklik edineceklerdir.

Bu amaca, nasıl bir yasa koyarak ulaştığını anlatayım.

Ephoros'lar (baş denetleyiciler), erginleşmiş üç genç erkek seçerler. Bu üçü hippagretai (atlı öncüler; yani, atlı birlik komutanları) diye adlandırılır. Onların da her biri, yanına 100 yoldaş seçer; bu seçimi yaparken, seçtiklerini niçin seçmiş bulunduğunu, seçmediklerini niçin dışarıda bıraktığını açıklar. Sonra, bu onurlandırıcı seçime değer görülmemiş olanlar, kendilerini seçmeyenlerle ve kendilerine yeğlenerek seçilmiş olanlarla ikide bir güreş, yumruk dövüşü yaparlar, bir yandan da hep birbirini göz altında tutar, birbirinin onurlu iş sayılmayan yakışsız bir davranışı olacak mı diye gözlerini dört açarlar.

Yiğit kişinin ne yapması gerektiğini açığa vuran böylesine bir yarışma kadar tanrıların hoşuna gidene, devlete yararı olanı bulunmaz: İki takımdan her biri bir yanda, beden idmanı yapar durur, her zaman diğerinden daha güçlü olmaya çabalar ve sonuçta, gerekirse Sparta'yı savunabilecek gücü elde etmek için çalışır. Diğer yandan, her iki takımdakilerin, sağlıklarına özen göstermesi zorunludur; çünkü bu yarışma süregittikçe, karşı takımdakilerle yumruk dövüşü yapılır. Orada bulunan kent yöneticilerinden herhangi biri, dövüşe karışıp, «Artık yeter; bu kadarla kesin» diyebilir. Dövüşçülerden, böyle diyeni dinlemeyen çıkarsa paidonomos onu ephoros'lara götürür, ephoros'lar da ona pek ağır bir para cezası verir; çünkü amaç yasanın yürütülmesidir, gözü dönmüştüğün ağır basmasını önlemek gerekir.

Devletin tüm yüksek yöneticiliklerine, seçimle, erginlik yaşını geçmiş olanlar atanır; bu kişiler, diğer Hellenlerde, yine de, başka erkeklerle birlikte, orduda savaşa gitmeye çağırıldıkları halde, bedensel güçlerini kullanmayı gerektirecek herhangi bir işle yükümlü tutulmazlar. Buna karşılık, Lykourgos, şöyle bir yasa koydu. Bu yasaya göre, böyle kişiler, üstlendikleri kamu görevleri engel olmadıkça, avcılığa çıkmakla onur

kazanacaklardır; böylece, onların da, asker yaşantısındaki çetin işlere katlanmak yeteneğini koruması sağlanmış olmaktadır.

V

Lykourgos'un insan ömrünün her dönemi için yasayla ne tür bir yaşam buyurduğunu aşağı yukarı anlatmış olduk. Yeme içme konusunda ne tür bir yaşam buyurmuştur, bunu da şimdi anlatmaya çalışacağım.

Lykourgos zamanında Sparta'lılar, diğer Hellenler gibi, yemeklerini evde yiyorlardı; ama o, çoğunluğun yemek konusundaki yasalara uymadığını bildiği için, bu kez de, yemeklerin orta yerde herkesin gözü önünde yenmesi kuralını çıkardı. Böyle olunca, halkın yasa çiğnemeye daha az eğilim göstereceğini düşündü.

Lykourgos, ayrıca, yiyeceğin dağıtımına alınması ilkesini getirdi; öyle ki, artık bireyler ne tıka basa yiyecekler, ne de aç kalacaklardı. Diğer yandan, herkesin dağıtımdan alınacak payının dışında pek çok yiyecek, avcılarca elde ediliyordu. Başkaları da bazan avcılara ekmek vererek bunları alıyor ve dağıtımda herkesin payına düşen ortak yiyeceklerin yanı sıra; herkesin sofrasında, pahalıya çıkmaksızın, zevkle yenecek birşeyler bulunabiliyordu.

Lykourgos, bunlara ek olarak, insanın gerek bedenini gerek aklını tökezleten aşırı içki kullanımını kısıp düzene sokmak üzere, kişilerin yalnız susayıp gerçekten içkiye gereksinme duyunca içki kullanması ilkesini getirdi; bu ilkeye uyulunca içkinin hem daha az zararlı olacağını hem de daha çok tad alarak içileceğini düşünüyordu. Zaten yeme içme açıkta, birlikte yapıldığına göre, bir kimsenin kendini ya da çoluk çocuğunu doymak bilmez oburluk nedeniyle ya da aşırı içkilik nedeniyle yıkıma sürüklemesi olanağı artık kalır mıydı?

Diğer Hellen kentlerinde genellikle birbirinin benzeri durumundaki kişiler birbiriyle düşüp kalkar, bir araya gelir; öyle olunca da bunların her biri ayrı havadan çalar, diğerlerine tepeden bakar. Oysa Lykourgos, Sparta'da, çeşitli yaşlardaki kişilerin dost toplulukları oluşturmasını buyuran bir töre koydu; böylece gençler, daha ileri yaşta olanların deneyiminden, öğüdünden yararlanabilmekteydiler.

Ülkenin geleneğine göre, bu dost topluluklarının bir araya geldiği devlet şölenlerinde, herkes, devlet yararına olarak hangi övgüye değer işi becermiş bulunduğunu anlatır; sonuç olarak, şölen söyleşisinde bir küstahlık olayına, sarhoş şaklabanlığına, yakışıksız davranışa, çirkin sözlere hiçbir zaman yer verilemez.

Devlet şölenlerinin şu yönden yararı vardır: Yurtdaşlar şölen dönüşü yürüyerek evlerine dönmek zorunda olduklarından, şölen sırasında, şölen bitince orada yatıp uyuyamayacaklarının bilinci içinde, aşırı şarap çekip sersemleşecek, sendeleyecek duruma düşmemeye özen gösterirler; üstelik, eve dönme yürüyüşü gündüz olabileceği gibi, gece karanlığında yapılmak da gerekebilir; oysa henüz askerlik yaşını geçkin çağa gelmemiş hiç kimse gece elinde yanar çıra, fener vb. ile dolaşmaya yetkili değildir.

Lykourgos, yemekler konusunu düzenledikten sonra, başkalarıyla birlikte çalışıp çabalayanların, iş görenlerin iri kıyım, rengi yerinde, sağlıklı görünüşte olduklarına, buna karşılık bedensel çalışma yapmayanların kof, beti benzi solgun, cılız olduklarına dikkat etti ve bu konuyu pek özenle ele aldı. Her bireyin, bedensel çalışma yaptığında, iş görebilir bir beden edindiği görüşünde olduğu için, yaşlıların da her gün beden çalıştırma idmanı yapmasını buyuran ve fazla et yiyerek bedenlerini idman yapamayacak kadar zavıflatmasını yasaklayan bir kural koydu.

Bu bakımdan da bence Lykourgos yerinde davranmıştır. Sağlık ve beden gücü açısından Sparta'lılara üstün insan zor bulursunuz; çünkü Sparta'lılar bacaklarından, kollarından, boyunlarından her birini beden eğitimiyle çalıştırmaktadırlar.

VI

Lykourgos, şu konuda da değişik bir tasarım benimsedi. Gerçekten, diğer kentlerde her yurtdaş, kendi çocukları, köleleri ve malvarlığı üzerinde yetki sahibidir. Oysa Lykourgos, yurtdaşlarda, ortak şeyleri bulunduğu bilincini, birbiriyle çatışmalarına yer vermeksizin geliştirmek için, her yurtdaşın, gerek kendi çocukları gerek başkalarının çocukları üzerinde eşit velilik hakkı bulunduğu yolunda yasa çıkardı.

Kişi, üzerinde velilik yetkileri kullandığı çocukların, kendi yurtdaşlarının çocuğu olduğunu düşünerek, bu yetkiyi kullanırken, diğer yurtdaşlar onun öz çocuklarına nasıl davransınlar istiyorsa, kendisi de onların çocuklarına öyle davranmalıdır. Eğer bir çocuk diğerini döverse, dövülen gider dövenin, babasına yakınır; dövenin, babası kendi çocuğunu bir o kadar döver; üstelik, bir de ceza olarak fazladan dövmemesi ayıp sayılır. Böylece, tüm yurtdaşlar, çocukları üzerinde velilik yetkileri kullanırken, birbirinin dürüstlükten ayrılmıyacağına güvenir.

Lykourgos ayrıca, bir yurtdaşın, köleye gereksinme duyarsa, komşunun kölesini kullanabileceği yolunda yasa çıkardı. Bunun yanı sıra, av köpeklerinin ortaklaşa kullanılabilmesi kuralını getirdi; öyle ki, köpeği olmayan, olanı, birlikte avlanmaya çağırır; çağırılan gelemiyorsa, av

köpeğini, çağırana, gönül hoşluğuyla, bırakır. Bunun gibi, kişi komşusunun atını da kullanabilir. Çünkü, kişi hasta olup bir araba bulması gerekirse, ya da bir yere çabuk yetişmek istiyorsa, nerede bir at görürse onu alır, işini görür, yerine getirir bırakır.

Bununla birlikte, Lykourgos, başka toplumlarda egemen olan, «Aç kalan varsa, bana ne?» umursamazlığına, kendi yurdunda yer bırakmadı. Bazan olur ki, ava çıkıp da pek geç kalmış kişiler, böyle olacağını bilip de ona göre önlem almış bulunmadıklarından, acıkır, yiyecek sıkıntısına düşerler. İşte bundan esinlenerek Lykourgos şu yasayı koydu: Yiyeceği olup da yiyen, karnını doyuran avcı, kalanını güzelce sarıp sarmalıyarak dıştan bağlamalı ve ortada bırakmalıdır; tâ ki, yiyeceği olmayıp da oralarda dolanan biri, bırakılan yiyeceği bulabilsin, bağını çözüp açsın, yesin, kalanını da sarıp sarmalıyarak bıraksın. Herkes yiyeceğini böylece birbiriyle bölüşe bölüşe, pek az malı mülkü olan kişiler bile, gereksinme duydukları her yiyecek bakımından, ülke üretiminden pay alabilmektedirler.

VII

Şimdi anlatacağım konuda da Lykourgos, diğer Hellenlerde geçeli olandan başka türlü bir yasa getirdi. Gerçekten, diğer kentlerde tüm yurtdaşlar, olabildiğince kazanç ve mal mülk elde etmeye uğraşırlar; kimi çiftçilik, kimi alım satım işleri, kimi aracılık işleri, kimi zenaatkârlık işleri yürütür. Buna karşılık, Sparta'da, Lykourgos, köle olmayanların kazanç getirici her türlü işle uğraşmasını yasaklamıştır; kente özgürlük sağlayıcı hangi uğraş varsa, yurtdaşların o uğraşı¹ tek işleri olarak görmesini buyurmuştur.

Lykourgos yasaları uyarınca, yaşam gereksinmelerinin karşılanmasına herkesin eşit yükümlülüklerle katkıda bulunduğu, herkesin birlikte yiyip içtiği bir yerde, kim tamahkârlık yüzünden zengin olma hırsına düşebilir? Orada para, süslü giysiler edinmek için de gerekli değil. Çünkü Sparta'lıları, giysilerinin süsü püsü değil, bedenlerinin sağlam yapısı güzelleştirmektedir. Bunun gibi, para edinmek, eşe dosta yardım edip onları kındırmak açısından da gerekli değil. Çünkü, Lykourgos yasasına göre, tanıdıklara, para vererek değil, bedensel iş yaparak yardımda bulunmak daha onurlandırıcıdır; gerçekten, bu tür yardım, kesenin dolgunluğuna değil insanın öz yeteneklerine dayanır.

Lykourgos, haksız yollardan para edinmeyi ise kesinlikle yasakladı. Herşeyden önce, öylesine büyük bir çeşit para bastırды ki, yalnız 10 mina'

¹) Yâni, askerliği.

liğı bir eve girecek olsa, mutlaka herkesin gözüne çarpıyordu, çünkü pek fazla yer tutuyor ve arabayla getirilip götürülmesi gerekiyordu.

Lykourgos yasası uyarınca, bireylerin gümüş ve altın bulundurup bulundurmadığı özenle denetlenir ve birinde bunlardan bulunursa, o kişi cezalandırılır. Böyle olunca, sahipliğı keyif vermekten çok dert açıcı olan para'nın peşinde koşulur mu?

VIII

Sparta'lıların yöneticilerine ve yasalarına ne kadar uyar olduğunu hepimiz biliriz. Yine de sanıyorum ki, Lykourgos, devletin en yetkili kişilerini kendi görüşlerinden yana çekmeden bu güçlü temel yasalar düzenini yürürlüğe koymak girişiminde bulunmamıştır.

Bu görüşümün doğruluğunu şöyle kanıtlayacağım: Başka devletlerde, en etkili kişiler, yöneticilerden korkmayı özgür yurtdaşlara yakışmaz birşey sayarlar ve onlardan hiç çekinmiyor gibi görünmek isterler. Oysa, Sparta'da en etkili kişiler, yöneticilere büyük saygı gösterir ve onların karşısında boyun eğmeyi, onlardan bir çağrı gelirse yürüyerek seğırtme yerine, buyruğı uymak için koşa koşa atılmayı, onur verici bir davranış sayar. Çünkü, onların inancına göre, buyruk dinlemekte, en etkili kişiler öncülük ederse, yurtdaşların geri kalanı, onların verdiği örneğı uyacaktır. Gerçekten de bu böyle oluyor.

İşte, pek olasıdır ki bu etkin kişiler ailede, orduda, devlette, büyük sözü dinlenmesinin en yüce bir nimet olduğunu bildiklerinden, Lykourgos'un yasaları koyarak baş yetkiyi ephoros'lara vermesini desteklediler. Yöneticilere tanınan yetkinin kapsamı ölçüsünde, kendilerinin de yurtdaşlarda ürküntü uyandırabileceklerini ve buyruklarının dinlenmesini sağlayacaklarını hesapladılar.

Gerçekten, Lykourgos yasalarına göre, ephoros'lar, ayrışksız her bireye ceza yükleyebilirler; yüklenen cezanın hemen yerine getirilmesini buyurabilirler, yargıçların yargılama yetkisini geçici olarak askıya alabilirler, tutuklama kararı verebilirler, hattâ sonunda ölüm cezasına yol açacak bir yargılamayı savcı gibi açabilirler. Böylesine geniş yetkileri bulunmasına dayanarak, seçimle gelmiş olan, o yılın diğer yüksek kamu görevlilerini denetlerler ve onların başka devletlerde olduğu üzere kendi dilediklerince iş görmesine izin vermezler; kralların, bedensel güç karşılaşmaları hakem kurulu başkanları gibi kişilerin, yasaya aykırı bir davranışını görür görmez hemen cezalandırırlar¹.

¹) Sparta'da krallar, belli görevleri yasa çerçevesinde yürütmek üzere seçilmiş birer kamu görevlisidir. Bunların yetkileri ileride açıklanıyor.

Lykourgos'un, yurtdaşlarda yasaya uyma isteği uyandırmak için kullandığı daha nice pek üstün çareler varsa da, bana kalırsa hepsinin en iyisi şudur: Lykourgos, hazırladığı yasalari hemen halka açıklamadı: tersine, devletin bazı ileri gelenleriyle Delphoi'deki Apellon tapınağına gitti, orada tanrı ağzından geleceği açıklayan biliciye, «Sparta'luların benim tarafımdan hazırlanmış yasalari benimsemesi mi daha iyidir, onlari hiç yürürlüğe koymaması mı?» diye sordu. Bilici, bu yasalari benimsemenin Sparta'lular için her yönden daha iyi olacağı yanıtını verince, işte ancak ondan sonra, hazırladığı yasalari açıkladı ve bu yasalara uymamanın yalnız insan yapıtı yasalari çiğnemek olmiyacağını; ayrıca, Apollon bilicisinin de belirttiği üzere, tanrıların uygun bulduğu kurallari çiğnemek olacağını duyurdu.

IX

Lykourgos'un hayranlık uyandırıcı bir diğer başarısı da, getirdiği yasa kurallarının sonucu olarak, Sparta'da, onurlu bir ölümün onursuz bir yaşama yeğlenir sayılmasını gerçekteşirebilmiş bulunmasıdır. Gerçekten, incelenirse, görülür ki, Sparta'lular içinde, savaşta yiğitçe dövüşerek ölenlerin sayısı yanında, kaçıp canını kurtarmağa kalkışanların sayısı pek az kalır.

Öyle ya; «Yiğitlik insana, korkaklığa göre çok daha uzun süreli güvenlik sağlar» desek doğru olur. Çünkü yiğitçe davranmak daha kolaydır, daha hoştur, bizi güç durumlardan kurtarmaya daha elverişlidir, daha güçlüdür. Üstelik, açıktır ki, yiğitçe davranış kişiye şan ve saygınlık kazandırır; çünkü herkes, yüreklinin yanında bulunmak, ona yardımcı olmak ister.

Lykourgos'un, söylediğim başarıyı hangi yollardan elde ettiği de incelenmeye değer. Onun yasalari, pek akıllıca bir ilke izlemiş; her zaman, yiğitçe davrananların mutluluk, korkaklarınsa düşkünlük getirici sonuçlarla karşılaşmasını sağlamışlardır.

Diğer Hellen ülkelerinde, biri korkakça davranışta bulunursa, adının korkak diye yayılmasıyla kalır. Yine de, yürekli kişinin gittiği toplantıya gidebilir, dilediği yerde oturmasına ya da dilediği topluluk içinde beden eğitimi çalışması yapmasına kimse karışmaz. Oysa, Sparta'da, korkaklığı görülmüş bir kişiyi kendi evinden ya da çadırından içeri sokmak, onunla güreşmek, pek utanç verici birşey sayılır ve kimse böyle yapmak istemez. Çoğu kez, böyle bir kişi, eğlencede iki takım ayrılmış oynarken, ona yer açılmadığını görür; toplantılarda ona en kötü yer bırakılır; dar yolda başkalarıyla karşı karşıya geldiğinde kimse çekilip ona yol vermez, onun çe-

kilmesi ve yol vermesi gerekir. Onun kadın hısımları, yarışmaları izlemeye bile gidemezler, evde kapanır kalırlar, çünkü o, kadın hısımlarını yanına alıp evden dışarıya çıkaramaz ve onun kadın hısımlarıyla hiç kimse evlenmez. Korkaklık etmiş kişiyle de hiç bir kadın evlenmez; böyle iken, evlenme yaşını geçip evlenmeyenlere özgü ceza, ona da yüklenir. Hoş kokulu yağ sürünüp dolaşması, ya da, kişiliği kusursuz olanlara benzer kılıklarda dolaşması yasaklanmıştır; böyle şeyler yapmağa kalkışırsa yurtdaşlarından dayak yer.

Korkakça davranışı görülmüş kişiyi bu kadar utanç verici bir durum beklerse, onun, böylesine onursuz ve horlanır bir kişi olarak yaşam sürdürmektense kendisini öldürmeyi yeğ tutmasına hiç şaşmamak gerekir.

X

Beri yandan, Lykourgos, kişilerin en ileri yaşlara kadar erdemli yaşam sürmeye özen göstermesine yol açan, pek akıllıca bir tasarıma dayalı saydığım bir düzenleme de getirmiştir. Gerçekten, Lykourgos, diğerlerinin yanı sıra yürürlüğe koyduğu bir yasasında, devlet yöneticileri büyük kurulunun, yalnızca, erdemli yaşantısıyla saygınlık kazanmış yaşlı adamlardan oluşacağı kuralını getirmiştir. Bunun sonucu olarak, Sparta'lılar, pek ileri yaşlarda bile, onurlu ve erdemli yaşamdan ayrılmamaya özen gösterirler.

Bunun gibi, yiğit kişilere yaşlılık dönemlerinde büyük saygınlık ve yetki tanınmış olması da, hayranlık uyandırıcı bir ileri görüşlülüktür: Lykourgos'un koyduğu yasaya göre, her çeşit üstünlük ve akıl yarışmasında hakemler kurulu böyle yaşlı kişilerden oluşur: sonuçta, yiğit kişilerin yaşlılığı, tam gençlik çağını sürmekte olanların güçlülüğünden bile daha saygın görülen bir özellik oluyor.

Sözünü ettiğim üstünlük yarışmasına, gerçekten degeceği üzere, erkekler tüm yeteneklerini ortaya koyarak katılırlar. Bedensel güç yarışmaları da ilgi görür ama onlar yalnız bedenün gücünü kanıtlar; oysa bunlarda yaşlı ilerlemiş kişilerin bilgeliği yarışır ve bilgelikten yana önde gelenler belirlenir. Akıl bedenden kaç kat üstünse, bilgelik yarışmasında üstünlüğünü tanıtmak da, beden gücü yarışmasında üstünlüğünü tanıtmaya göre o kadar kat daha çok istekle amaçlanmaya değer.

Hele şu, Lykourgos'a hayranlık duymaya ayrıca ve özellikle değmez mi? Lykourgos, erdemli olup olmamayı umursamıyanların, kendi yurtlarına yeni ülkeler eklemek açısından yeteneksizliklerini gözlemleyince, Sparta'da her yurtdaşı her türlü erdeme sahip olmaya açıkça zorlayan bir yasa koydu. Nasıl bireyler içinde erdemlilikten yana kimi diğerini ge-

çer, erdemlilik edinmeye özellikle çaba gösterenler göstermeyenleri geride bırakırsa, bunun gibi, Sparta toplumu da erdemlilikten yana tüm diğer devletlerin toplumlarını geçer, çünkü bireylerinin hepsine onurlu ve erdemli olmak için çabalamayı buyuran tek devlet Sparta'dır.

Bu durumda, Sparta'lıların tutumu övgüye değer mi? Diğer devletler, başkasına zarar vermiş kişiyi cezalandırmakla yetinirken, Sparta'lılar, erdemlilikte ilerleme çabasına ilgi duymayan kişiyi de en az o kadar cezalandırıyorlar.

Öyle anlaşılıyor ki, Lykourgos, başka insanları kaçırap köle edinen, çapula çıkıp mal yağmalayan yahut birşey çalan kişinin, olsa olsa az sayıda bireye zarar verdiğini; buna karşılık korkakların, kadınımsı adamların, tüm devleti yıkıntıya sürükleyeceğini göz önünde bulundurmıştır. İşte bu yüzden, kanımca da pek yerinde olarak, böylelerine en ağır cezaların verilmesini buyurmıştır.

Diğer yandan, Lykourgos, özellikle devlet adamlığı yaşamında, her çeşit davranışın erdemliliğe uygun yapılmasını kesin bir zorunluluk saymıştır. Çünkü, onun yasasına göre, erdemlilik konusunda, yasanın buyurduklarını yerine getirdiği sürece, her yurtdaş, bedeni ne kadar güçsüz olursa olsun, zenginlikten ne kadar yoksun bulunursa bulunsun, kamu egemenliğinin kullanıcılarından biri olmak onuruna, kendisi gibilerle eşit biçimde, sahiptir, bunun çıkarlarından da eşitlik çerçevesinde yararlanır. Ama bir yurtdaş, gevşekliği dolayısıyla, yasanın buyurduğu çabaları göstermezse, artık eşit olarak onurlandırılmışlar arasında kalmaya değer kişi sayılır.

Ne var ki, bu yasaların pek eski olduğu besbellidir; çünkü, söylentiye bakılırsa, Lykourgos, Herakles soyundan gelme Sparta kralları çağında yaşamıştır. Bunlar böylesine eski iken, yine de Hellen devletlerinin yasaları içinde Sparta yasalarına en yeni yasalı gözüyle bakılır. Ama işin asıl şaşılacak yanı şudur ki, herkes Sparta yasalarını över de hiçbir devlet bu yasaları benimsemek girişiminde bulunmaz.

XI

Lykourgos yasalarının öngördüğü, şimdiye dek anlatmış olduğum düzenlemeler gerek barışta gerek savaşta uygulanır. Bunların yanı sıra, yine onun tasarımlarına dayanan bazı yasaların askerlik işlerindeki özel yararını da anlatalım.

Herşeyden önce, Lykourgos, ephoros'ların, atlı birliklere, ağır donanımlı yaya birliklerine ve yardımcı zenaatkâr birliklerine alınacak askerlere, kaç yıl için göreve geleceklerinin daha askere alınma öncesinde açıklan-

masını; bir kentte bulunması gereken ne varsa onların hepsinden Sparta ordusunda bol bol bulundurulmasını buyurmuştur. Ordunun ortak kullanımı için gereksinme duyduğu, her çeşit işte kullanılacak araçlar, yasa uyarınca, kimi arabalarla kimi yük hayvanlarıyla taşınarak, gerekli yerlere gönderilecektir. Böylece, sonradan gereklilik çıktığında malzeme eksikliği bırakıldığına anlaşılması diye bir durumla karşılaşılması olasılığı azalmaktadır.

Lykourgos yasasına göre Sparta'lıları savaşta mavi renkte bir etekli giysi giyerler, piriç¹ kalkan taşırlar. Çünkü Lykourgos, kadınların etekli giysisine en benzemez ve üstelik savaşa en elverişli etekli giysinin bu çeşit giysi olduğunu düşünmüştür; gerçekten bu giysi, pek kısa zamanda hazırlanır ve toz toprak kirini göstermez. Ayrıca, yasa, delikanlılık çağını geçmiş olan askerlerin, saçlarını kesmeyip uzun bırakabilmesine izin verir; çünkü bu saçla daha uzun boylu, yakışıklı ve yavuz görüneceklerdir.

Sparta'lı askerler böyle donanıp dizilince, Lykourgos yasası gereği atlı ya da ağır donanımlı yaya olarak, 6 alaya bölünürler. Bu alayların her birinde bir polemarkhos (alay komutanı), 4 yarbay, 8 yüzbaşı, 16 teğmen vardır. Alaylar, her takım bir dizi ya da üç dizi yahut altı dizi düzeninde olarak, komut üzerine, savaş düzeninde dizilirler.

İnsanların çoğu, Sparta'lıların savaş manevraları pek karmaşık biçimde yapıyor sanır, oysa gerçek bunun tam tersidir²...

XII

Lykourgos'un, ordu birliklerince konaklamaya geçilmesi konusuna ilişkin olarak getirdiği kuralları da anlatacağım³...

XIII

Lykourgos'un, kral orduyla birlikte olduğu zaman ona tanınmasını buyurduğu yetkiler ve saygınlık konusuna ilişkin olarak nasıl bir düzenleme getirdiğini de anlatacağım.

Önce belirtiyim ki, devlet, kralın ve yardımcılarının ordugâhta bulunmasını ister. Polemarkhos'lar, kralla aynı çadırda kalırlar. Kral ordugâhtaki çadırdan ayrılmıyacağı için, gereklilik çıktığında onunla görüşme olanağını böylece daha kolaylıkla değerlendirebilirler. Üç diğer yardımcı da, eşit onurlandırılanlar'dandır; kralla aynı çadırda kalırlar. Bu kişiler,

¹) Piriç, bakır ile çinko alaşımıdır (tunç ise, bakır ile kalay alaşımıdır).

²) Xenophon, bu bölümün geri kalanında, sırf savaş taktikleri tarihçesi açısından ilginç sayılabilecek, askerlik tekniği bilgisi veriyor.

³) Xenophon, bu bölümde, Sparta'lıların ordugâh kurma konusunda uyageldikleri töresel kuralları ayrıntılı biçimde anlatmaktadır.

günlük yaşama ilişkin bütün gereksinmelerin karşılanmasını ve kralla polemarkhos'ların böyle ufak tefek işlere akıl yorup savaş işlerini düşünmekten geri kalmamasını sağlarlar.

Şimdi, kralın orduyla birlikte sefere çıkışının nasıl yapıldığını anlatacağım. Kral önce, Sparta'da, Yüce Zeus onuruna ve arkasından diğer tanrılar onuruna kurban keser; bu kurban töreni bitince, ateş taşıyacak yardımcı, meşalesini sunaktaki ateşten tutuşturup, ülke sınırına dek, ordunun önünde yürür. Sınıra varıldığında, kral, Zeus ile Athena onuruna yeniden kurban keser. Bu iki tanrıya kurban kesildikten sonra, ülkenin sınırı aşılır ve son törende kesilmiş hayvanların etlerinin pişirildiği sunak alevinden tutuşturulmuş meşale, orduya öncülük eder; meşaledeki ateşin hiç sönmemesine özen gösterilir. Törende her çeşit kurbanlık hayvan kesilir. Kral, kurban töreni düzenleneceği zaman, bu işe gündeğumunun ilk ışıklarında başlar; amaç gün ışığı tanrısı Apollon'nun o gün Sparta'lılara iyilikler getirmesini önceden sağlama bağlamaktır.

Kurban töreni sırasında alay komutanları, yarbaylar, yüzbaşılar, paralı asker birliklerinin kendi subayları, ağırlıkları getiren birliklerin subayları, hangi kentten olursa olsun dileyen stratiarkhos'lar (Generaller) hazır bulunur. Ephoros'lardan iki tanesi de mutlaka hazır bulunurlar ama, kral istemiş olmadıkça törenin yürütülmesiyle ilgili hiç bir işe karışmazlar yine de, herkesin ne yapıp ettiğine bakıp durduklarına göre, onların varlığı, diğerlerinin saygılı bir alçakgönüllülük takınmasına yol açar

Kutsal törenin tüm gerekleri tamamlanınca, kral, herkesi kendi önüne çağırır, yapılması tasarlanan işleri iyice anlatır. Buna bakarken şu izlenimi edinirsiniz: Diğer uluslarda savaşla ilgili girişimlere paldır küldür kal kışılmasına karşılık, yalnız Sparta'lılar, gerçekten savaş sanatının sanatçılarıdır.

Kral ordunun önderliğini üstlenmişken, düşman görünmedikçe hafif donanımlı yaya askerinden ve öncülük eden atlılardan başka kimse onun önünden gidemez. Eğer çatışmanın başlamak üzere olabileceği sezilirse, kral, birinci alayın başına geçip onunla sağ kanada doğru dönerek yürür, iki alay ve iki alay komutanı arasında, ortada, yerini alır.

Bu yapılanların dışında ne gibi işlerin yapılması gerekiyorsa, onların yapılmasını, kral sofrasında oturmak hakkına sahip bulunanların en yaşlıları ayarlar; kral sofrasında oturmak hakkına sahip bulunanlar ise, diğer eşit-onurlandırılanlar ile birlikte kral çadırında kalanların yanı sıra, gelecek biliciler, hekimler, mehter takımı çalgıcıları, subaylar ve savaşmaya gönüllü gelenlerdir. Böylece, yapılması gerekli şeylerin hiç biri yapılmaz bırakılmaz, çünkü ne zaman neyin yapılacağı, her iş bakımından, önce tasarlanıp belirlenmiştir.

Lykourgos, bence, meydan savaşında Sparta'lıların üstünlük sağlamasına pek yararlı olan bir kural da koymuştur. Gerçekten, düşman görülüp de keçi kurban edilir edilmez, Sparta'lıların yasasına göre, oradaki mehter takımının tüm çalgıcıları birden çalgılarını çalmaya başlarlar ve tüm Sparta'lıların başlarına, şan kazananlara özgü saç bağı çelenkleri takılır. Silâhların temizlenmesi komutu verilir. Delikanlıların küçük yaşta olanlarına taranmak, şen ve güzel görünüşle savaşa gitmek izni verilir.... İşlerin gereği gibi yürütülmesine her alayın kendi komutanı dikkat eder.

Ordu birliğinin ne zaman, nerede kamp kurmasının uygun olacağına kral karar verir. Kralın, ayrıca, orduya gelmiş dost ya da düşman elçilerini, konaklama yeri dışına çıkartmak yetkisi vardır. Kral, bu elçilerin istediği şey ne ise onun yapılmasını da buyurabilir.

Bir kimse, hakkının çiğnenmesine engel olunmasını dileyerek krala başvurursa, kral onu, Hellanodikes'lere (ordu mahkemesi yargıçlarına) yollar; eğer o kimse, devletten para istemekteyse, defterdara; talan malından hakkı olan parayı istiyorsa, talan malları hesapçıbaşısına. Bu işlerle onlar uğraşınca, savaş alanında krala, tanrılar hizmetinde dinsel tören yöneticisi ve insanlar hizmetinde komutan olarak üstüne düşeni yapmaktan başka iş kalmaz.

XIV

Eğer, «Lykourgos'un koyduğu yasalar günümüzde de hiçbir değişiklik yapılmaksızın uygulanıyor mu?» sorusu sorulacak olursa, buna, hiç kuşkusuz, olumlu yanıt veremem.

Çünkü Sparta'lıların, eskiden, kentlere buyruk geçirmek ve dalkavuklara kanıp çarpık işler yapmak yerine, pek kıt varlıkla yetinip birbirine destek olmayı yeğ tuttuklarını biliyorum.

Ayrıca, biliyorum ki, eskiden Sparta'lılar altın edinmekten ürküntü duyarlardı; şimdi ise, malının mülkünün çokluğundan dolayı böbürlenip gösteriş yapan birtakım Sparta'lıları tanıyorum.

Yine biliyorum ki, eskiden böyle halleri görülen yabancılar Sparta'dan sürülürdü; Sparta'lılara da, yabancılar onların ahlâkını bozacak diye, yabancı ülkede oturma izni verilmezdi. Şimdi ise, yabancı bir kentin yönetimini elden kaçırmamak için en çok yırtınanların başında Sparta'lıların geldiğini biliyorum.

Bunun gibi, eskiden, Sparta'lılar yönetici olma yeteneğini elde etmek için bıkmadan çaba gösterirlerdi; ama şimdi, daha çok, yöneticiliği elde etmeye uğraşıyorlar, hak etmeye değil.

Eskiden Hellenler Sparta'lıları önder bilir, darda kalınca onlara başvurur, haksızlık edenlere karşı girişilecek savaşıma önderlik etmelerini dilerlerdi. Ama şimdi, nice Hellen devleti, birbirini, «Aman Sparta'lıların bizim işlerimizde yeniden önderliği ele almasına fırsat vermiyelim» diye kışkırtıyor.

Sparta'lılar artık ne tanrı yasalarını ne de Lykourgos yasalarını umursar oldukları görünüşünü kendileri yarattıkça, bu gibi suçlamaların ileri sürülmesine hiçbir yönden şaşmamak gerekir.

XV

Lykourgos'un, kralla kent halkının karşılıklı hakları konusunda nasıl bir düzenleme yaptığını da açıklamak isterim. Çünkü görevi ta baştan beri, Lykourgos yasaları uyarınca tanınmış olan tek yüksek görevli odur. Diğer kamu görevlilerine ilişkin kurallar değişegelmıştır ve şimdi bile değişiklik geçirmektedir.

Lykourgos yasasına göre, kral, tanrı soyundan geldiği için¹, kent halkının temsilcileri hazır bulunmadan, devlet adına düzenlenen tüm kurban törenlerini yönetmeye, devlet her nereye ordu gönderirse bu orduya komutanlık etmeye yetkisi vardır. Lykourgos, kralla, ayrıca, kurban etlerinden bir bölümünü kendine almak ve komşu kentlerin arazilerinde, kendisinin hiçbir zaman yoksulluğa düşmemesini sağlayacak ama aşırı zenginliğe yol açmayacak kadar, verimli toprak sahibi olabilmek hakkı tanımıştır.

Lykourgos'un koyduğu kural gereğince, devlet kralla bir çadır verir; hattâ, kral yaşamını çadırda sürdürebilir. Kralın yemek dağıtımında iki kişilik payı vardır ama, ikinci pay onun yemesi için değildir, dilediği herhangi bir kişiyi sofrasında konuk edip ağırlayabilmesi içindir.

Lykourgos yasası, ayrıca, kralın, kendine, pythios'lar² denen iki yoldaş seçmesine izin verir. Üstelik kralla, her ağıldan bir kurbanlık domuz alma hakkı tanınmıştır; herhangi bir konuda tanrılara danışmak için (kesilen kurbanın iç organlarına bakıp geleceği öğrenmek üzere) kurban töreni düzenlemek isterse, kurbanlık hayvan bulamamak sıkıntısına düşmesin diye. Evinin yakınında bir havuzda çeşitli su hayvanları bol sayıda olarak bulundurulur. Böyle bir havuzun nice yönden çok yararlı olacağını en iyi bilenler, bu çeşit bir havuzu bulunmayanlardır.

1) Xenophon, Lykourgos'un, Zeus oğlu Herakles soyundan inme Sparta kralları çağında yaşadığına inanıldığını yukarıda belirtmişti.

2) Sözcük anlamı: Pytho'lular; yani, Pytho'da tapkı gören Apollon'a tapan kişiler. Bunlar gerçekte, kralın Apollon tapınağındaki bilicilerden geleceğe ilişkin birşey öğrenmek istediğinde göndereceği, güvenilir yakınlardır.

Oturan herkes, kral gelince ayağa kalkar; yalnız ephoros'lar, görev koltuğunda iseler, ayağa kalkmazlar.

Her ay, ephoros'lar kent halkı adına, kral da kendi adına, yeniden and içerek birbirine bağlanırlar. Kral, yönetim yetkilerini, kentin yürürlükte olan yasalarına uygun yolda kullanacağına and içer; kent halkının andı ise, kral andını çiğnemedikçe onun krallığını, saygınlığına hiç sarsıntı getirmeden, sapasağlam sürdürecekleri yolundadır.

İşte bunlar, krala, kendisi sağ iken, yurdunda tanınan saygınlıklar ve yetkililerdir. Bunlar, herhangi bir işte çalışan yurtdaşa sağlananlardan pek fazla değildir. Lykourgos, kralın herkese tepeden bakacak bir tutuma heveslenmemesini, halkın da kral elindeki olanakları kıskanmamasını istemiştir.

Ama, kral ölünce ona pek büyük saygı gösterilir. Lykourgos, bu kuralı getirmekle, Sparta krallarına birer insan olarak tapılmadığını, onlara ancak birer yiğit-ata olarak saygı gösterildiğini vurgulamak istemiştir.

Bu çeviri için, yaptım, Londra'da 1832 yılında yayınlanmış "The Whole Works of Xenophon" adlı kitap içinde bulunan ingilizce çevirisinden yararlanılmıştır. Sözü geçen kitabın bir nüshası, Üniversitemizin Arkeoloji Enstitüsündedir.